

ЇХ УСІХ БОГ ПОКАРАЄ

Автор Савчин О.М.

Євреї “свій” геноцид в роки другої світової війни вивчили й описали до найдрібніших деталей (чого вартий Бабин Яр у Києві!), а в нас ця тема була за сотнями замками заборон, навіть дітям своїм батьки не довіряли цю “страшну таємницю”, за якою

стояла кримінальна відповідальність кілька десятиліть. Через шістьдесят п’ять років, коли втрачено більшість очевидців, коли призвідцями і виконавцями цього злочину знищено багато документів — ця трагічна тема стає публічною. Лише стає...

І лише сьогодні обережно проливається світло правди про події на Західній Україні, події, в яких загинуло, або ж вирвано з коренем із рідної землі й закинуто в шахтні підземелля Півночі чи Сибірську тайгу сотні тисяч нашого патріотичного люду. Під страшною забороною були сторінки жорстокої операції “Вісла” та польськоукраїнські стосунки на теренах і Польщі, і України до, під час і після німецької окупації Волині.

Під час відпочинку на солених озерах у Солотвині моїм сусідом по наметах виявився старенький, дуже згорблений чоловік, родом з Луцька. Звали його дідом Петром. Вечорами ми сиділи і розмовляли про сучасність, але він весь час переводив розмову на війну...

Розповідь перша.

Перший страх

Тоді, у неділю, наприкінці юня, село проснулось від незрозумілого гулу. В небі наростав гул багатьох літаків, а незабаром почулися глухі вибухи. Вибігли на подвір’я. Гул наростав. І вже на чистому, сонячному небі можна було побачити з десяток літаків, що наближалися з боку прикордонного Володимира Волинського. Напереріз їм, з боку Луцька, неслися двоє інших. І лише після того, як почувся кулеметний тріск, і один літак задимів, зрозуміли, що це не маневри, а війна.

Літаки пролітали не над самим обійстям, раптом, один із них розвернувся і, як здалося, прямо полетів на нас, на батька, матір, бабусю, сестер і брата. Я не розумів небезпеки, яка загрожувала їм. З цікавістю спостерігав за літаком і лише, коли батько схопив мене за руку і притис до землі, де вже лежали всі мої рідні, щось незвично холодне заповнило груди. Це був мій перший страх. Страх за своє життя, який згодом постійно буде супроводжувати мене протягом багатьох років. І навіть коли мине небезпека і коли стану юнаком, але часто буде снитися це почуття смертельної загрози. Літак, здавалося, вріжеться в хату, але він з ревом пролетів над нею і впав недалеко, на поле. Це був німецький літак — на його крилах були хрести.

Замовкло ревіння літаків. Стало зовсім тихо. Здавалося неймовірним тільки що бачене та пережите. На подвір'ї почали збиратися сусіди. Ділилися враженнями, вирішували, що робити. Знали напевне, що їхній хутір, розташований в кілометрі від головної дороги Луцьк-Львів, по якій ще вчора безперервно рухались частини Червоної Армії, не залишиться поза увагою військових. Сутеніло. Вирішили заночувати в хаті тітки і, якщо виникне небезпека, перебратися в льох. На подвір'ї накрили столи. Вечеря затягнулася. Почалися розмови, розповіді. Я завжди любив ходити з батьком у гості. Прилаштовувався біля нього, слухав і міцно запам'ятовував почуте. — Я добре знаю німців, — розповідав дядько Василь, батьків брат — Довелось із ними повоювати. В 1915 році нас, чоловік із десять, послали в розвідку. Кілька днів ми перебували в німецькому тилу і там напали на трьох їхніх солдатів. Не зважаючи на те, що нас було значно більше, німці не здавалися і вбили одного нашого. Довелось і їхніх двох прикінчити. Третього таки взяли живим. Сам генерал, командир дивізії, вручив нам за нього Георгіївські хрести.

Я цю дядькову історію чув разів три. Хоча про цей випадок знали всі, та тепер вона набирала нового значення. Бо ж всі дорослі ще добре пам'ятали ту війну, довгі та страшні роки безперервних смертей близьких та рідних, втрати добра, нажитого важкою працею.

— Гірше, ніж зараз живемо, не буде, — встряв до розмови чоловік тітки Катерини Юхим.

— Кожної години чекаємо, як не на енкаведистів, то на податківців. Де мій брат Іван? Сидить у тюрмі. А його дружина та діти? Вивезли чи то в Сибір, чи в Казахстан. Як вони виживуть, коли їм не дали навіть одягу з собою взяти?

В чому були, так і забрали. Може їх уже і в живих немає.

— З церков хліви роблять, висміюють та паплюжать Бога. Антихристи прокляті. Щоб вони всі попропадали. Прости мені Боже. Тітка перехрес-тилася і додала:

— А що на нас чекає при цій безбожній і босяцькій владі? Або колгосп і голод, або Сибір і смерть. Юхим правду каже: гірше не може бути.

Тітка говорила про найболючіше. Я і сам не раз бачив, як батько навантажував на підводу свиней, овечок, мішки з зерном, і віз продавати їх до Луцька. А не так дав но відвів на продаж і одну з корів. Лишилася ще одна з телят, але батько казав, що коли так і далі буде, то доведеться продати і її, і коней. Бо, якщо не заплатять нового податку, то його посадять в тюрму, а всіх нас вивезуть до Сибіру. В колгосп записуватися не збирались, — бо знали — все нажите: поле,

худобу, коней, реманент, клуню та хлів— заберуть. Батько, як і всі сусіди та односельчани, як міг відтягував цей найстрашніший у його житті час. Він розумів, що приречений. Це був крах його життя, крах його хліборобських мрій...

Розповідь друга.

Прости їх господи

Німецькі війська безперервним потоком йшли старою дорогою. Її ще називали трактом. Дорога петляла долиною між горбами, покритими здебільшого вже дозріваючою пшеницею та житами. На горбах розташувались і садиби польських осадників, і хутори українських селян. Кілька польських садіб стояли біля дороги. Саме тут і зібралися десятки селян, щоб вітати, або просто подивитись на німців. Серед односельців був і я. Міцно тримався за батьківську руку і з острахом дивився на незнайомі і страшні танки, машини. Час від часу проходила піхота. Німці посміхалися до нас... Інколи німецькі офіцери підходили до гурту і віталися за руку зі старшими дядьками, пригощали їх цигарками, пили свіжу воду з колодязя, що стояв поруч.

Невдовзі прибіг якийсь хлопчак і розповів батькові, що півгодини тому бачив на власні очі, як німець біля дороги, в кущах, розстріляв двох червоноармійців, що здалися в полон. Їхні тіла лежать там і зараз. Невдовзі подвір'я заповнилось сусідами. Всі були пригнічені, залякані. Добре розуміли, що енкаведисти, які вбивали людей, в полон не здадуться, бо твердо знають, що це для них смерть. Здалися німцям прості люди, такі, як вони самі.

За що ж їх розстріляли? За те, що не захотіли воювати за радянську владу? Ні, що не кажіть, німці, це ті самі енкаведисти, — висловився мій батько і після деякої паузи додав:

— Ті самі енкаведисти і москалі...

Швидко розійшлися по домівках. В той вечір селяни старанно замикали хатні двері, коней ховали у глибокі вибалки. Ще несвідомо, але майже всі відчували страшну небезпеку, що нависла над ними. Що робити, як захиститись, люди не знали. А тому страх все глибше проникав у душі, надії на краще почали танути. Німець — це той же енкаведист. Того вечора група юнаків, ще не знаючи для чого, таємно від батьків, вирішила наступного дня піти на околиці сіл у ліс, де проходили бої, пошукати зброї...

Більше німців стрічати не ходили, але сиділи в клунях і мудрували про невеселе майбутнє в німецькій окупації.

Лише колишній солдат, дядько Степан не погоджувався.

— В першу світову, — сказав він, — німець також захопив Україну. Ну і що? Втік, як побитий пес.

Росія завжди перемагала. Розіб'є вона німців і тепер. Всі погодилися — Росія переможе.

Розмови пішли про інше, сьогоденне. Про зірваний млин відступаючими.

Селяни не розуміли, як могли вони підірвати млин, у якому було повно зерна та муки. Це було не селянське добро. Млин працював на державу, забезпечував армію. В цей час, перед жнивими, селянські комори пустували, все вимели на поставки та податки. Але справа була не лише в порожніх коморах — селянська психологія, все єство хлібороба не могло змиритися з самим фактом знищення хліба. Це було святотатство. Це був гріх, гріх перед Богом. І могли на це піти

лише безбожники комуністи. Хліб шанували на рівні з іконою, йому поклонялися. Я був малий, але вже добре засвоїв цю селянську чесноту. Я завжди цілував піднятий з долівки шматочок хліба і бачив, як бабуся при цьому ще й хрестилася. От і зараз вона глибоко зітхнула, тричі перехрестилась, і, майже нечутно, як молитву, прошепотіла:

— Прости їх, господи.

Ну, зрозуміло, що не хотіли залишати німцєві ні хліба, ні млина. Та німці всеодно своє візьмуть, заберуть у нас. Зірваним млином їх не лише не зупиниш, але тільки збільшиш з нас побори, — роздумував батько.

— Якби ті, хто зривав млин, були людьми і думали про інших, то могли б дозволити нам розвести зерно по домівках. Все одно ж пропаде, а ми голодуємо. І як могли підняти руку на хліб безбожники!

Бог бачить і енкаведистів, і німаків однаково покарає...

Розповідь третя

**Таке міг
вигадати і
зробити лише
диявол**

На шостий день війни, стало відомо, що селян запрошують до Луцька. Ходили чутки, нібито німці оголосять про свої наміри стосовно України, про те, як вони будуть

господарювати, що можна буде робити, а що заборонено. Звісно, як вже ведеться здавна, чутки були різними: одні були тривожними, інші давали надію. Ходили чутки, що німці вже недалеко від Києва, бійці Червоної Армії тисячами здаються в полон. Не хочуть воювати за більшовиків.

Розповідали також, що оголошено про набір до німецької поліції і багато записуються до поліції.

Село ще спало, коли одні лише чоловіки, виїхали в не таку вже й близьку дорогу: до Луцька було кілометрів тридцять. На площу, що недалеко від замку Любарта, прибули вчасно. Ще були місця поставити воза. Вже через годину не тільки площа, а й усі пустирі, вулиці, береги Стиру заповнилися возами з селянами, які все прибували та прибували. Їм якісь люди, з білими пов'язками на рукавах, роздавали листівки. Ці, з пов'язками також стежили за порядком. Казали, що це поліцаї, але ні форми, ні зброї вони не мали. Кожної середи з 25 червня німці організували показ страшних злодіянь більшовиків. Звозили людей з ближніх сіл, наполегливо запрошували городян. Правда, українців серед лучан було небагато: в місті в основному жили поляки, євреї, а після «золотого вересня» /17 вересня/ до них приєдналися росіяни. Нова

влада, по можливості, не спішила хоронити замордованих, розуміла, що чим більше людей побачать скоєне, тим більше ворогів буде мати советська Росія. Німці не лише дозволяли, а й допомагали тим небагатьом, хто пізнавав своїх рідних, забирати їх тіла і ховати в селях. Потік людей був організований уздовж стіни двоповерхового крила тюрми. Вся ця стіна від низу до самого верху була вкрита бурими плямами, — це була кров ув'язнених. Їх тут розстрілювали і підривали гранатами. У людей, в основному селян, що завжди з благоговінням ставилися до життя ближнього, природне почуття жаху і невимовної тривоги змінювалося від побаченого на почуття ненависті і бажання помсти. Входили на подвір'я тюрми одні люди, виходили зовсім інші. Не лише декілька знівечених ув'язнених, що чудом залишилися в живих, а й свідки злочинів бажали помсти безжалісної та кривавої. І хто має право за це їх осудити?! Хіба що Бог.

В листівках йшлося про масові розстріли енкаведистами безвинних людей, закликалося оглянути могили кількох тисяч в'язнів, закатованих у Луцькій тюрмі, а потім зібратися на центральній площі міста. Там відбудуться мітинг та демонстрація з нагоди визволення від більшовицької неволі. Листівки закликали також вітати німецьку армію, виконувати розпорядження військових комендатур та нових управ.

На подвір'ї в'язниці стояв в'язень і розповідав про муки перенесені в тюрмі:

— Помістили мене в камеру, набиту людьми. Можна було лише стояти, або сидіти. Прилягти не було місця. Спочатку мене щонаочі викликали на допит, все випитували за моїх спільників, за націоналістичну організацію і били. Били до втрати пам'яті, але я нічого їм не сказав. Може, це і врятувало мене від лютої смерті. Бо ті, хто почав називати прізвища своїх знайомих, були визнані винними за участь у націоналістичних організаціях, і сімдесят з них вбили на передодні війни. Їм поскручували руки колючим дротом і покололи за старим, московським, а потім і більшовиць ким звичаєм, штиками.

— Згодом за мене наче забули. Думаю, що не було, крім доносу, нічого такого, що могло б зацікавити енкаведистів. Проте я був упевнений, що мене не відпустять. Не було такого випадку. Лише 17 червня викликали до слідчої кімнати і оголосили вирок: за антирадянську діяльність п'ятнадцять років суворого режиму у віддалених північних районах Росії. Я навіть зрадів, що не розстріляли. А гірше не буде. Думками був у дорозі і підготував себе їхати хоч у пекло, аби вирватися звідти. Та, як бачите, не судилося. Москалі вже готували нас до відправки, та Бог розпорядився по іншому. Рано вранці, в неділю, німці почали бомбити Луцьк. Декілька бомб упало на подвір'я тюрми. Одна з них зруйнувала частину приміщення. Загинуло немало ув'язнених і декілька енкаведистів. Деякі в'язні опинилися в коридорах, виходили на подвір'я, інші виломлювали двері камер і приєднувалися до них. Бомбардування тривало. Наступила найсприятливіша можливість для втечі. Енкаведистів не було видно, вони поховались по підвалах. Та на горі нам, не знайшлось серед нас жодного, хто б закликав до втечі. І як тільки перестали падати бомби, енкаведисти повибігали з підвалів і почали стріляти в ув'язнених, заганняючи їх назад у камери. Це їм вдалося. Цілу ніч я просидів у камері без дверей.

Надія визволення змінювалася розумінням можливого розстрілу. Страху не відчував. Бажав, щоби все швидше скінчилося. Страшніше пережитого, думав, не буде. Але, як я гірко помилявся!

Настав ранок 23 червня. Нас почали виганяти з камер на подвір'я. При виході з приміщення почув розпорядження енкаведистів: всі, хто притягається до відповідальності за політичну контрреволюційну діяльність українських націоналістів, повинні йти на західне подвір'я, всі інші — на східне. Не знаю, що зі мною сталося, але я, незважаючи на очевидну смертельну небезпеку, пішов на східне. Там збирались ув'язнені по так званих побутових статтях. Я став за їх спинами. Не вийшов звідти і тоді, коли декілька енкаведистів ще раз суворо запитали, чи немає тут політичних і що на них чекає розстріл на місці, якщо їх виявлять. Троє ув'язнених вийшли і їх тут же відправили на західне подвір'я. Я залишився стояти за спинами майже півтори тисячі "побутовиків". І тут сталося те, що може вигадати і зробити лише диявол. Диявол, що породив і прибрав подобу російського більшовика. На сусідньому західному подвір'ї енкаведисти з вікон третього поверху почали розстрілювати ув'язнених з кулемета, кидати в них гранати. Крики людей, вибухи, безперервний гул пострілів. Проїшла якась мить і всі зрозуміли: потрібно рятуватися. Енкаведистів у цей момент біля нас не було — вони вбивали інших людей. Частина в'язнів кинулася до воріт, інші почали збирати дошки, дерев'яні балки, що вдосталь валялось на подвір'ї після бомбардування, і по них перебиратися через тюремну стіну. По тих, що кинулися до воріт, почали стріляти з кулемета, і більшість з них загинули. Багатьом же, хто першими виліз на стіну і зіскочив з неї по другий її бік, вдалося вижити. Хоча згодом декого з них піймали і розстріляли. Після розстрілу біля воріт почали розстрілювати тих, хто вилазив на стіну. Люди відхлинули вглиб подвір'я, туди, де стояли спочатку. І тут же вибігло з десяток москалів. Одночасно з командою "Ложись" по нас вдарив кулемет. Кілька десятків людей вже мертвими впали разом з живими. На наших очах енкаведисти добивали поранених. Пістолетні постріли не припинялись і на сусідньому подвір'ї. Мабуть з годину пролежали ми під дулом кулемета. Потім позаганяли нас в камери першого і другого поверхів, а невдовзі наказали по п'ять чоловік виходити на подвір'я. Я вже думав, що мене, як політичного, пізнають і розстріляють. Та, видно, катам було не до цього. Вони спішили. Спішили, щоб хоч якось сховати наслідки свого кривавого злочину. Енкаведисти вивели нас на західне подвір'я і тут побачили ми те, чого ніколи не могло бути. Хоча декілька годин тому я бачив десятки смертей, був у крові моїх нещасних товаришів, але те, що відкрилось перед нами... Перед нами, — продовжував він, — все подвір'я було покрите тілами в'язнів. Ні, не тілами, а їх частинами. Вся та стіна, мимо якої ви проходили, була знизу до верху забризкана кров'ю, обліплена шматочками тіл і одяжі. Там, під стіною, щоб легше було вбивати, енкаведисти щільно один до одного вишикували в кілька рядів в'язнів. Гранати рвали тіла, перетворюючи все подвір'я і стіну в одне криваве місиво. В цьому пеклі, що створили енкаведисти, кілька годин тому, вони, покриті кров'ю своїх жертв, ходили і добивали поранених. Кров була на них і тоді, коли розводили нас, як казали вони, на роботу. Потрібно було хоронити замордованих. Розчистили і розширили в кілька разів глибокі ями від німецьких бомб, почали складати туди останки в'язнів. Спочатку, глибоко на дно, поклали тіла тих сімдесятьох в'язнів, яких закололи багнетами. Їх виносили з конюшні. До темряви, втративши почуття жаху і вже не думаючи про своє життя, ми складали останки наших волинян в ті братські могили, які ви бачили сьогодні. Нас загнали знову до камер. Я вже ні на що не сподівався, чекав на смерть. Ранком знову прийнялись за цю страшну роботу. Десь опівдні ми її завершили. В той же час непомітно зникли наші кати. Я й тепер не можу заснути. Як заплющую очі, так і бачу кров,

розірвані тіла, і дияволів. Ні, щоб вони пропали, я не буду молитись. Від молитви російський більшовик не пропаде, його треба вбити. І буду їх вбивати, де тільки зможу. Я вже не боюсь смерті. Кілька разів зустрічався з нею і кілька разів хоронив себе. Одне прошу у Господа, щоб дав мені час і сили. Молюся, щоб не прокинулись в мені почуття прощення і жалю...

Ці москалі не можуть організувати навіть щось подібне на господарку. Всього їм не вистачає: їжі, взуття, краму. Навіть сіль та сірники за списками продають. Знають лише одне — розкуркулити, забрати, конфіскувати. А тут, коли вбивали та хоронили в'язнів, і кулемети, і гранати, і вапно, і бензин, і лопати, і все необхідне для вбивства знайшлося. Не вміють господарювати, а от вбивати вміють. Майстри своєї справи. І нам у них слід повчитись, інакше знищать нас і наші сім'ї, всіх під корінь. Він замовк. І знову повторив :

— Я їх буду вбивати — москалів і ляхів. Це мої вороги, вороги всіх нас. Половина розстріляних опинилася в тюрмі за доносами поляків. Вони не знищили нас своїми руками, то хочуть це зробити руками москалів. Піду завтра до німців і запишусь у поліцію, одержу зброю, а там уже знаю, що робити... Я їх буду нищити до останнього...

Розповідь четверта

Мамина кров

Минають роки, але залишають вони у пам'яті волинян незабутні споми-ни про страшні події. Знищення Красного Саду ніколи не зникне з їх споминів. Вони будуть не раз повертатись до цієї події, вивчати її і можливо через неї дійдуть до узагальнення причин Волинської трагедії та збройного українсько-польського протистояння 1943–1947 років.

Дев'ятнадцятого квітня сорок третього, десь близько десятої години ранку в село Красний Сад із боку села Михлина прибуло три машини та п'ять мотоциклів із німцями й озброєними поляками. Командував ними німецький комендант Сенкевичівського повіту — капітан Апель. Його ненависть до

українців була просто таки патологічною. Практично не було жодного дня, щоб цей звір власноручно не розстрілював послужливо приведеного на допит поляками когось із українських селян, учителів, служителів церкви. Він, із притаманною йому тупою німецькою пунктуальністю й жорстокістю, звільняв для своїх земляків життєвий простір на Сході.

Частина машин і мотоциклів об'їхала польовими дорогами й оточила село з заходу і півдня. Інша частина карателів, розбившись по два — три чоловіки, почали з протилежного боку заходити в хати і заганяти людей у клуні, де їх і розстрілювали. Поляки, як правило, вбивали своїх жертв вилами та багнетами. Потім, десь через двадцять років після знищення села, ті, залишився в живих, розкажуть про ті страшні події.

Розкажуть, як два німці й поляк зайшли одне з подвір'їв й останній розпорядився (він був ніби за перекладача), щоб усі зайшли в клуню. Там їх поклали ниць і почали розстрілювати. Кров рідних залила обличчя та тіло дівчинки. Німець, що цілив у її голівку, промахнувся. Він і сам це відчув, але не був упевнений. Тому підняв дитину за ніжку, подивився на її лице, з якого стікали краплі

маминої крові, котру німецький убивця прийняв за кров дитини, кров, що дала і врятувала життя дочки.

Розкажуть, як новосадівці заводили гарні господарки, навіть кращі, ніж польські осадники, яким польська держава наділила землю пізніше. Завели гарні господарки й були українськими патріотами. Того трагічного дня новосадівці поралися по господарству. Коли вони побачила в сусідів озброєних людей і почули постріли, почали втікати...

Під вечір вийшли зі своїх схованок — карателів уже не було. Зайшовши в клуні, побачили заколотими вилами своїх рідних. Мертвих було так багато, що кілька людей, котрі залишилися серед живих, не в змозі були їх поховати. Та й треба було бути насторожі, оскільки в село кожної хвилини могли нагрянути вбивці. Так воно і сталося. На третій день, забравши, що можна було вивести та винести, село підпалили. Згоріли й тіла вбитих.

Минуть роки і поляки, як колись Хмельниччину та Коліївщину, змалю-ють священну боротьбу українців у 1943–1947 роках проти їхніх жорстких гноблень та геноциду поневоленого ними народу, як криваву різню з боку тих же українців...

Село Красний Сад не ввійшло в аннали ні європейської, ні навіть української історії. Лідіце, Орадур Сюр Глан, знищені німцями під час другої світової, стали символами національної трагедії для Чехії та Франції, про них пам'ятають. Ці села були єдиними у своїх країнах, знищені ворогами. На Україні їх сотні. Тому всіх їх не пам'ятають. Та Красний Сад займає серед них особливе місце. В ньому, як у краплині води, відображена не тільки його трагедія, а й трагедія цілого краю: Волинської землі, всієї Західної України.

На сільському цвинтарі стоїть пам'ятник, на ньому напис: „Тут спочивають у сій могилі жителі села Красносад 103 убиті і спалені 19 квітня 1943 року. Пам'яті від родин погибших”.

Не можливо змиритися з приниженням і глумом. Над пам'яттю жертв, своїх людей — родичів, відомих і невідомих й волинян. Хто їх убивав, хто спалював? Де імена жертв? За радянських часів, в ім'я радянсько польсь-кої дружби кадебісти та ідеологи цієї надуманої дружби, яка з часом зникне, як усе, що засноване на брехні й насильстві, не захочуть називати поляків, які часто співпрацювали з ними проти української незалежності, вбивцями. Не захочуть звинувачувати їх у співпраці з німцями, тим більше, що обласні управління КДБ західних областей України значною мірою комплектувалися поляками. Така політика себе виправдовувала. Енкаведистам було не вигідно, також, називати імена українських патріотів — адже вони боролися не тільки з німцями та поляками, а й проти радянської влади. Найкраще для поневолювачів, щоб поневолені забули охаяних чужинцями своїх героїв, забули і про злочини самих чужинців. Історичне забуття — це смерть нації, а воно таке бажане для завойовника...

* *

Використано матеріал з книги “Волинянин”